

УДК [069.013(477-25):331.1]"192/193"
DOI: 10.33402/ukr.2022-36-94-118

Анна ЯНЕНКО

*кандидат історичних наук
заступник начальника науково-дослідного відділу історії та археології
Національного заповідника «Києво-Печерська лавра»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0713-3087>
e-mail: pudovkina@ukr.net*

**НЕПОТИЗМ ЧИ КАДРОВА ПОЛІТИКА:
ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ У ЛАВРСЬКОМУ
МУЗЕЇ КУЛЬТІВ ТА ПОБУТУ /
ВСЕУКРАЇНСЬКОМУ МУЗЕЙНОМУ ГОРОДКУ
(за листами до Петра Курінного)**

Залучено до наукового обігу листи до Петра Курінного, очільника Лаврського музею культурів та побуту (від 1926 р. – Всеукраїнського музейного городка) в Києві, що містять інформацію про пошук роботи, працевлаштування, кваліфікацію і мотивації адресантів. З'ясовано, що від часу призначення на посаду директора до моменту арешту й звільнення 1933 р. П. Курінний активно формував кадровий склад установи. Встановлено, що для заповнення вакансій він використовував свої знайомства з часів навчання, учителювання та музейної роботи на Уманщині, прислухався до рекомендацій колег і друзів. Показано, що керівник Лаврського музею/заповідника отримував чимало листів-прохань щодо працевлаштування: колишні учні (Андрон Гіглавий, Василь Багач, Леся Цівчинська, Василь Чижський, Яків Казшук) прагнули обійняти хоча б технічні посади в київському музеї (сторожа/вартового), аби влаштувати своє проживання й здобути вищу освіту; фахівці з вищою освітою і практичним досвідом у музейництві шукали цікавої та сталої роботи (Кость Штепа, Микола Касперович, Петро Піневич, Кость Петичинський, Степан Дроздов-Мишківський, Федір Маслун, Володимир Пархоменко, Вальтер Фохт, Борис Пилипенко, Семен Підгайний та ін.); «вище керівництво» (Володимир Баланін, Клим Коник, Сергій Мінкевич) висловлювало побажання щодо прилаштування потрібних людей, зокрема родичів, тощо. Зауважено, що водночас і сам Петро Курінний безпосередньо звертався до перевірених адміністраторів, провідних істориків та мистецтвознавців (Івана Олексієва, Олександра Якубського) із пропозиціями долучитися до лаврського інтелектуального співтовариства. Зазначено, що певна частина адресантів отримала бажане місце у штаті Лаврського музею/заповідника.

Наголошено, що адміністративні рішення П. Курінного не варто розглядати як потурання друзям або родичам на шкоду справі, адже основним критерієм працевлаштування були спроможність якісно виконувати посадові обов'язки, відповідна освіта, професіоналізм, досвід, мотивація, здатність ефективно взаємодіяти з людьми. Висновано, що кадрова політика директора була виваженою й почасти прагматичною, своєрідним

балансуванням між пошуком кращих тогочасних спеціалістів-музейників, наданням шансу колишнім учням влаштувати життя і задоволенням «примх» чиновників НКО УСРР.

Ключові слова: історія музейництва, Лаврський музей культів та побуту, Всеукраїнський музейний городок, кадрова політика, Петро Курінний, УСРР, Київ, 1920–1930-ті роки.

Вдало підібраний кадровий склад музейної установи – це одна з необхідних передумов її успішного функціонування. Пошук кваліфікованих і вмотивованих працівників часто-густо в умовах браку довіри й кадрового дефіциту відбувається з використанням широкого спектра знайомств, зокрема серед колег, колишніх одногрупників чи учнів, а інколи за рекомендацією/вказівкою вищого керівництва. Протягом існування Лаврського музею культів та побуту/Всеукраїнського музейного городка (ВМГ) подібні практики закриття вакансій не були рідкістю, а на ухвалення посадових рішень директора установи протягом 1920–1930-х років впливали різні чинники, суб'єктивні та/або об'єктивні. Деякі аспекти кадрової політики Лаврського музею культів та побуту/ВМГ уже ставали предметом студій українських науковців¹. Утім, чимало історій із життя музейних працівників 1920–1930-х років, зокрема й щодо працевлаштування, все ще потребують окремої розповіді. Інформативні в цьому контексті офіційні та приватні листи до директора Лаврського музею/ВМГ Петра Курінного, що збереглися у Науковому архіві Інституту археології НАН України (НА ІА НАН України).

Мета статті – залучити до наукового обігу сюжети, пов'язані з пошуком роботи, працевлаштуванням, кваліфікацією й мотиваціями як претендентів на вакансії, так і наймача – музейної інституції, що закарбувалися у листах², надісланих

¹ Білокінь С. І. Музей України (Збірка П. Потоцького): Дослідження, матеріали. Київ: б. в., 2006. 476 с.; Очерки истории Киево-Печерской лавры и заповедника / А. Д. Гришин, П. В. Голобуцкий и др. Киев: Радянська Україна, 1992. 288 с.; Гришин А. Д. Відомості про співробітників Заповідника (20–30-ті роки). Історична довідка. *Лаврський альманах*. 2002. Вип. 7. С. 47–52; Яненко А. С. Віддзеркалення музейної політики у кадрових трансформаціях «Всеукраїнського музейного городка» 1933 р. *Могиланські читання 2015*. 2016. С. 485–490; Яненко А. С. «Не зупиняйтесь ні перед якими перепонами, намагаючись здобути вищу освіту»: кадрові питання у Лаврському музеї культів та побуту/Всеукраїнському музейному городку 1920-х рр. *Могиланські читання 2018*. 2018. С. 86–90 тощо.

² Листи збереглися в особовому фонді П. Курінного Наукового архіву Інституту археології НАН України, частково залучені до наукового обігу: Принь О., Принь М. Листування у науковому співтоваристві: три листи Олександра Якубського до Петра Курінного. *Матеріали з археології Прикарпаття і Волині*. Львів, 2015. Вип. 19. С. 261–266; Станиціна Г. О. Сторінки життя родини Курінних в Умані 1900–1930-х рр. *Ант*. 2007. № 19. С. 191–200; Яненко А. Святогірський філіал Державного історико-культурного заповідника «Всеукраїнський музейний городок». *Науковий вісник Національного музею історії України: матеріали щорічної міжнародної науково-практичної конференції Національного музею історії України: статті, публікації, повідомлення*. Київ, 2016. Вип. 1. Ч. І. С. 230–234; Яненко А. С. Історія одного відрядження: листи Бориса Пилипенка до Петра Курінного як джерело з історії формування колекції Всеукраїнського музейного городка. *Церква – наука – суспільство: питання взаємодії: матеріали Сімнадцятої Міжнародної наукової конференції (Київ, 28 травня – 1 червня 2019 р.)*. Київ, 2019. С. 129–134; Яненко А. С. «Ой ще й дуже довго треба чистити “авгієві конюшні”»: листи Івана Олексієва до Петра Курінного як джерело з історії музейного життя Києва 1920-х рр. *Сіверщина в історії України*. 2019. № 12. С. 385–398; Яненко А. Листи до Петра Курінного: антологія буденного в міжвоєнному місті. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Львів, 2019. Вип. 23. С. 436–450; Яненко А. С. Інтриги й колотнеча довкола Всеукраїнського музейного

Петрові Курінному (1894–1972), музейнику, археологу, етнографу й організатору науки, фундатору Історичного музею Уманщини (з листопада 1917 р.) та очільнику Лаврського музею культур та побуту (з 1926 р. – ВМГ) у Києві (1924–1933).

Навесні 1923 р. П. Курінного запросили до новоствореного музею на території Києво-Печерської лаври. 3 квітня Олекса Новицький³, який обіймав на той час низку керівних посад у Всеукраїнській академії наук (ВУАН), імовірно за рекомендацією Данила Щербаківського⁴ (учителя Петра Курінного в Уманській класичній гімназії), звернувся до майбутнього директора ВМГ: «Більше тижня як я писав Вам листа, де запитав, чи не згодні були б Ви взяти посаду завідуючого Відділом у новому музеї, що улаштується в Лаврі. Прошу не забаритися відповіддю, тому що необхідно з'ясувати, хто певне може бути завідуючим Відділом Музею»⁵. 6 квітня П. Курінний отримав повідомлення від Є. Дзбановського (ім'я не встановлено)⁶: «... привіз Вам коротеньку записку від акад. Новицького в справі – пропозиції щодо переходу до Києва... Справа набуває характеру негайности»⁷. Микола Біляшівський⁸ у листі від 1 січня 1924 р. також розпитував уманського музейника щодо поточної і перспективної організаційної діяльності: «Як же Ви, любий Петро Петрович, справляєтесь там зо всіма перешкодами, неприємностями і з тою тисячою різних дрібних справ, що висуваються і часом мучать при кожній адміністративній роботі? Надіюся що серйозного неприємного мало, а на дрібниці не звертайте уваги – треба себе берегти... Що думаєте далі? Це мене дуже цікавить і навіть трохи турбує, але я думаю, що усе буде гаразд. Як домові обставини? Чи дозволять вони Вам перебратись до Києва? А перебратись Вам зо всіх боків потрібно. Перше – щоб далі набіратись знаття і слідкувати за науковим поступом по Вашій спеціальности, а в друге – щоб прилучитись до ширшого українськ[ого] життя. У Вас така вдача, що Ви б могли бути дуже на місці хоч би й в нас у Києві і дуже багацько зробити. Я цілком відстав від цього життя дякуючи моїй хоробі, але те, що трапляється чути – про усякі

городка: (не)приязний професійний світ Києва 1920-х – початку 1930-х рр. *Сівєрщина в історії України*. 2020. Вип. 13. С. 352–363; тощо.

³ Олекса Новицький (1862–1934) – мистецтвознавець, музейний діяч, академік ВУАН (1922). Див.: Бонь О. І. Академік Олекса Петрович Новицький: наукова та громадська діяльність. Київ: Рідний край, 2004. 219 с.

⁴ Данило Щербаківський (1877–1927) – мистецтвознавець, музейний діяч, педагог. Див.: Ходак І. Людський заробіток. Данило Щербаківський: силльвета українського мистецтвознавця. Харків; Київ: Видавець Олександр Савчук, 2020. 546 с.

⁵ Науковий архів Інституту археології НАН України (НА ІА НАН України). Ф. 10 (Курінний П. П.). Спр. 56. Арк. 146. Тут і далі україномовні цитати подано зі збереженням орфографічних і стилістичних особливостей; російськомовні – подано в перекладі державною; пунктуація беззастережно виправлена відповідно до норм сучасного правопису.

⁶ Євген Дзбановський (1892–1954) – співробітник Музею (Кабінету) антропології та етнології ім. Ф. Вовка (з 1921 р.), Секції історії матеріальної культури (з 1933 р.), Інституту історії матеріальної культури (з 1934 р.) АН УСРР, бібліограф, етнограф. Див.: Інститут археології Національної академії наук України. 1918–2014 / гол. ред. П. П. Толочко. Київ: ВД «АДЕФ-Україна», 2015. С. 402–403.

⁷ НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 53/11. Арк. 1.

⁸ Микола Біляшівський (1867–1926) – українознавець, музейний діяч, археолог, мистецтвознавець. Див.: Колеснікова В. Біляшівський Микола Федотович. *Інститут археології Національної академії наук України. 1918–2014* / гол. ред. П. П. Толочко. Київ: ВД «АДЕФ-Україна», 2015. С. 281–284.

сварки, гризню і т. д. – з'явища, без яких не може обійтися українське громадянство, показує, що Вас, з Вашим лагідним характером, дуже тут бракує. Не кажу вже про те, щоб Ви вийшли до гурту музейних робітників, і я все ж таки думаю, що попереду – завідуючим яким-неб[удь] відділом, а потім і – стати на чолі музею, тим більше, що Він[ницький]* казав мені, що він буде недовго...»⁹. Тож тодішній директор Історичного музею Уманщини погодився на пропозицію київських колег і вже з 15 квітня 1924 р. був зарахований на посаду директора Лаврського музею¹⁰.

Від 1924 р. розпочався обопільний процес пошуку: П. Курінний добирав працівників до новоутвореної музейної інституції, а його знайомі та/або знайомі знайомих клопотали про працевлаштування. Вірогідно, за порадою Данила Щербаківського одним із перших, до кого звернувся із проханнями очолити один із музейних відділів новопризначений директор Лаврського музею, був випускник Уманської гімназії та Київського університету св. Володимира Олександр Якубський, і 14 травня 1924 р. він той повідомив: «Щиро дякую за листа і поспішаю дати відповідь на всі поставлені Вами питання. Перш за все – питання про фах: і по університетові й по ВІНО**, де я зараз аспірантом по кафедрі археології, фахом моїм являється іменно археологія. Разом з цим цікавила й цікавить мене історія орнаменту і взагалі побутова історія 16–18 ст. Щодо можливої посади у Вашому музеї, то для мене найприємнішою була б робота по доісторичній або церковній археології чи по етнографії. Зрештою праця в Музеї навіть по іншій галузі дасть мені можливість працювати і в улюбленому напрямкові... Тим часом маю надію, що так або інакше, а буде можливість працювати у Вашому музеї». У листі-відповіді П. Курінному О. Якубський коротко виклав свій життєпис: «Народився р. 1891 в м. Липцях, Липовецького пов[іту], батьки – шляхтичі. З 1900 до 1909 рр. вчився в Уманській гімназії, коли через політичні “непорозуміння” був з неї виключений. Р. 1910 склав іспит на матуру абітурієнтом, того-ж року вступив до Київського університету на історично-філологічний факультет по фахові російської старої історії. З 1909 по 1913 рр. працював по етнографії та археології при Київському Міському Музесві під керуванням Д. М. Щербаківського й почасти М. Ф. Біляшівського, а також по університеті під керуванням В. Є. Данилевича¹¹. Р. 1913 за порадою В. Є. Данилевича прийняв на себе завідуння Турчинецьким архівом гр. С. Тарновського, взимку 1913–14 рр. жив у Кракові й працював по археології та генеалогії під керуванням гр. С. Тарновського. В травні 1914 р. з огляду на переїзд власників архіву за кордон залишив цей архів і за порадою В. Є. Данилевича та Фотинського¹² прийняв на себе завідуння Городецьким

* Андрій Вінницький на той час очолював Перший державний музей.

⁹ НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 56а. Арк. 148–148 зв.

¹⁰ Там само. Спр. 56. Арк. 134.

** Вищий інститут народної освіти.

¹¹ *Василь Данилевич (1872–1936) – історик, археолог, педагог.* Див.: Гомоляко А. О. Науково-педагогічна діяльність Василя Данилевича. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2013. 164 с.

¹² *Орест Фотинський (1862–1931) – історик, археограф, архівіст, краєзнавець.* Див.: Фотинський Орест. *Енциклопедія українознавства. Словникова частина.* Львів, 2000. Т. 9 / гол. ред. В. Кубійович. С. 3523; Міщук С. М., Міщук Г. А. Документи О. А. Фотинського у фондах Інституту рукопису НБУВ та їхня джерелознавча роль у дослідженнях з біографістики та бібліографістики Волині. *Рукописна та книжкова спадщина України.* Київ, 2015. Вип. 19. С. 299–317.

музеєм бар. Ф. Р. Штейнгеля¹³, котрим завідував до моменту евакуації музею на Кавказ. 1914 р. використував матеріали, зібрані в Турчинецькому та Городецькому архівах по історії економічного побуту селянства на Поділлі та Волині в XVIII ст. і на підставі їх представив до Університету дипломну роботу (яку в Ун[іверсите]ті згублено). Р. 1915, по одержанні зачатого свідоцтва відбував військову службу до 1918 р. З 1918 р. учителював в Проскуріві, далі завідував школами в Гринівцях і Тиранівці на Проскурівщині, р. 1922 перейшов завідуючим до Боярської залізничної трудшколи ч. 12, а з 1/V 1924 зайняв посаду вчителя в Київській трудшколі ч. 16 (на Пріорці). Під час завідування Городецьким музеєм разом з П. К. Федоренком¹⁴ і під керуванням М. Ф. Біляшівського вів археологічні розкопки. На Ун[іверсите]ті працював в історично-етнографічному гурткові при Ун[іверсите]ті. Р. 1924 склав б. державні іспити і закінчив ВІНО»¹⁵. Навесні 1924 р. О. Якубського зарахували до штату Лаврського музею очільником відділу культів, де він працював до 1 серпня 1929 р. Протягом 1925 р. дослідник впорядковував і класифікував колекцію «кіпрської» кераміки музею, здійснив відрядження до Радомиського повіту (тепер – Житомирська обл.), де зібрав колекцію «вкраїнського чарівного зілля» та виявив на узбережжі р. Свинолужки навпроти с. Кичкирі (тепер – Радомишльський р-н) поселення неолітичного часу. Від 1 серпня 1929 р. до 12 січня 1930 р. завідував Сталінським округовим музеєм (тепер – Донецьк), у березні 1930 р. О. Якубський вже очолював етнографічний відділ Волинського науково-дослідницького музею в Житомирі. 1928 р. він закінчив навчання в аспірантурі ВМГ й у квітні 1930 р. захистив промоційну роботу «Форми культурного єврейського начиння XVIII–XIX ст. на Україні та його призначення (за матеріалами Київських і Ленінградських музеїв)»¹⁶.

Улітку 1924 р. Петро Курінний отримав листа від свого товариша, співробітника губернського лісоуправління Віктора Леонова, який звернувся у приватній справі: «Не міг би ти мене залічити в штат службовців, – писарем, або чим-небудь, аби я міг офіційно користуватись квартирою. За це я робив би яку-небудь роботу. До 4-х годин міні треба бути в Гублісуправлінні, а після 4-х я робив би що-небудь для тебе: може які-небудь плани, або переписку, взагалі що тобі потрібно... Робота моя в Києві починається з 1-го листопада і з цього часу я міг би у тебе працювати»¹⁷. Певно, стати співробітником Лаврського музею В. Леонову не поталанило, бо по приїзді до Києва він оселився на Федорівському провулку* й у листі від 14 грудня 1924 р. клопотався вже не про своє працевлаштування: «Пам'ятаєш нашу балачку

¹³ Федір Штейнгель (Теодор фон Штайнгайл, 1870–1946) – громадсько-політичний і культурний діяч, меценат, археолог, музеєзнавець. Див.: Кузьміна І. В. Штейнгель Федір Рудольфович. *Енциклопедія історії України*. Київ: Наукова думка, 2013. Т. 10: Т–Я. С. 659.

¹⁴ Павло Федоренко (1880–1962) – історик, краєзнавець, архівіст. Див.: Юркова О. В. Федоренко Павло Костянтинович. *Енциклопедія історії України*. Київ: Наукова думка, 2013. Т. 10: Т–Я. С. 275–276.

¹⁵ НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 56а. Арк. 149–150 зв.

¹⁶ Яненко А. С. Підготовка музейних працівників в аспірантурі Лаврського музею культів та Всеукраїнського музейного городка у другій половині 1920-х – на початку 1930-х рр. *Сіверщина в історії України*. 2016. Вип. 9. С. 483–493.

¹⁷ НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 53/10. Арк. 11–11 зв.

* Нині провулок Делегатський.

про те, щоб ти дав яку б то не було посаду Жуку Самсону, який у мене працював все літо. Рекомендую його як справного й чесного чоловіка, добре грамотного»¹⁸.

Директорові Лаврського музею 8 серпня 1924 р. написав Евтропій Мазуренко: «Вибачте, що буду вас просити: як Вам відомо, що моє становище дуже кепське, жалювання не підбільшують і так мені приходиться переживати такі скудні моменти і так я працюю, працюю і нічого не маю. То хочу просити Вас, Петро Петрович, якщо трапиця яка-небудь служба, то прошу напишіть мені, то я до вас приїду...»¹⁹.

Листа Петру Курінному 15 листопада 1924 р. надіслав випускник Уманського духовного училища, колишній учень Київської й Одеської духовних семінарій Тодось Мовчанівський. Із 1919 р. він учителював у с. Берестівець, 1921 р. очолював трудову школу с. Краснопілки. За його ініціативи при кожній школі організовано сільські музеї, що проводили науково-дослідну роботу²⁰. Ймовірно, знайомство Т. Мовчанівського із П. Курінним почалося ще за часів директорства останнього в Уманських гімназії та музеї. Теодосій Миколайович із сумом повідомляв, що його переведено до с. Погоріла (тепер – Теплицький р-н Вінницької обл.) – «село в повнім розумінні слова погоріле... В[ідділ] Н[ародної] О[світи] не рахуючись ні з чим, перекинув мене на край фізичного й духовного світа в Погорілу – умови життя і праці настільки незадовольняючі (навіть безглузді), що про музейну й навіть взагалі культурну працю балакають не приходиться. Це для мене занадто боляче, як на то справа йде, так на “біса” мені бути машинізованим по-американські педагогом, коли я не можу розвинути й працювати по тому напрямку, до якого маю хист й на якому надіюсь принести будь-яку користь...»²¹. Тодось Мовчанівський просив про послугу: «... як що бажаєте допомогти мені йти по тому музейно-освітньому напрямку, по якому увесь час Ви йшли й закликали інших, так скажіть, чи немає надії для мене спинитись хоть сторожом при якому-небудь музеєві як не Київва, так хоч би якого Красноярска або Тмутаракані – я почуваю, що на посаді сторожа в пролетарським музеї, я був би менше схоластичним, чим на посаді навіть уманського “Соц-Виха”. Надіюсь, що Ви не будете розглядати мого листа, як виявлення шкурних інтересів, від котрих я був завжди далеко, але подивитесь як на останню спробу виявити для мене можливість праці по приємній для мене галузі»²². Можна припустити, що не без протекції П. Курінного²³ Т. Мовчанівського наприкінці 1925 р. запросили до Бердичева на роботу з організації округових музею та архівного управління²⁴.

Кращої долі шукали й учні П. Курінного – випускники Уманської гімназії. Протягом 1924–1928 рр. до свого наставника зверталися Андрон Гіглавий, Василь Багач, Леся Цівчинська, Василь Чижський, Яків Каззук. Останній 1924 р. не полишав надії продовжити навчання у київському виші й отримати підробіток у музеї:

¹⁸ НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 53/10. Арк. 1.

¹⁹ Там само. Арк. 2.

²⁰ Інститут археології Національної академії наук України... С. 518–519.

²¹ НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 56а. 153–153 зв.

²² Там само. Арк. 153 зв.–154.

²³ Петро Курінний мав приятні стосунки з округовим інспектором народної освіти Бердичівщини Кошелем (НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 55/4. Арк. 5–6).

²⁴ Інститут археології Національної академії наук України... С. 518–519.

«... як справа з Археологічним Інститутом²⁵? Ведуться підготовчі роботи до переорганізації його чи ні? Як ведуться то в яким напрямку, які сили намічаються для заняття наукових катедр в Інституті? Які умови вступу? Як готувитись до нього, то що потрібно тут вдома підготувати? Чи Грушевський Михайло буде викладати чи ні? Тепер як у Вас іде праця по організації Музею Вашого? Чи є якась праця як я міг би працювати, як є, то напишіть. Коли саме можна приїхати, те ж напишіть...»²⁶. Адресант розмірковував щодо подальшого свого життя: «Я міг працювати в економічній сфері, міг бути організатором, але бачу, що в часи праці, того, що я хочу, не можу знайти: вивчення історичного процесу в цілому... я шукав виходу, думав, як би так, устроїти, щоб економічно бути забезпеченим, а разом з тим працювати в тім, до чого товкає думка. Всякі вузи я перебрав, але при обмірковані тут в с. Житниках я побачив, що коли буду працювати в тій чи іншій сфері громадського життя, коли добросовістно буду зацікавлюватись, то не буде часу займатись тим, чим хочеться; мішає мені ще в свій час універсалізм, коли за все хапаєшся, хочеться детально зо всім ознайомитися... Славянство, особливо українці і росіяне всі цим хворіють»²⁷. Відпису від П. Курінного щодо Київського археологічного інституту Я. Казшук не отримав і змушений був змінити свої плани: «Я чикав місяць, але відповіді не було. Ни знаю, чи з Інститутом там була кепська справа, чи може Ви забули (а Ви весь час перегружений своєю працею), але листа не отримував, а між тим наближався час моєї явки на військову службу. Поїхати до Києва так наобум, не знаючи, як стоїть справа з Інститутом, я не міг – в мене не було грошей, а стан хозяйства був поганий. Як би я знав як стан з Інститутом, то я був би пішком прийшов до Києва... таким чином я попав в становище не знаючи, що робити. Вихід я найшов той, що двадцятого числа, після того, як приїхав додому, явився в Уманський військовий комісаріят. І після деяких митарств опинився на кордоні коло Руминії в м. Тірасполі. Я зараз червоноармієць 152 пішого червонознаменого полку 51 Перекопської дивізії. Пишу Вам лист оце я в казармі в червоному кутку. От Вам моє життя: в 6 годин встаю, в ½ сьомого пью чай, в 7 годин на педагогічне засідання іду, в 8 фізпідготовка, в 9–10 годин заняття строеві, в 11 політзаняття, в 12 обід, в 1 відпочинок, в 2–3 устави військової служби, в 5 годин вільний. Гарний є клюб: я беру там участь в кружках. Крім військової служби, я роблю таку працю: учу неграмотних 18 душ, член Сільсько-господ[арського] гуртка, граю на сцені, співаю в співочому гуртку, а ще недавно назначений учителем по українізації Комсостава полка. Оце моє життя червоноармійське. В вільні години читаю. Є бібліотека. Зі мною тут знаходиться Гіглавий і Мазурик. Є кілька студентів з Агротехнікума Уманського. Начальство моє гарно відноситься до мене, і живеться мені досить нічого»²⁸.

Згаданий Яковом Казшуком «бувший учень» Петра Курінного Андрон Гіглавий 15 листопада 1925 р. також надіслав учителеві листа. Він повідомив, що відбув «військово повинність» і після «довгих міркувань над своїм становищем»

²⁵ Йдеться про Київський археологічний інститут. Див.: Ставицька А. В. Становлення і розвиток археологічної освіти в Україні (1917–1924 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький, 2015. 22 с.

²⁶ НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 55/16. Арк. 9–9 зв.

²⁷ Там само. Арк. 9 зв.–10.

²⁸ Там само. Спр. 53/10. Арк. 5–6.

вирішив звернутися за порадою й допомогою: «... після військової служби, яка своєю муштрою вивітрила багато із того, що одержав у школі, але за те взяв добре суть життя, що й зміцніло мою давню думку – не зупинятись ні перед якими перепонами, намагаючись здобути вищу освіту». Своє прохання адресант сформулював так: «... чув, що Вам при музею потрібні два служника; коли можна, то я дуже прошу Вас прийняти на цю посаду мене. Які б умови там не були – аби лише я мав куток, де зміг би підготуватись, а також, в дальнійшому відвідувати школу, звичайно виконуючи всі ті обов'язки, які буде покладено на мене... Що ж торкається до від'їзду в Київ на цю посаду, про яку Вас прошу, то я готовий і сьогодні, аби тільки Ваша згода. Там же я взяв в чім річ і почав готуватись до вступних іспитів». На думку дописувача, залишатися працювати в селі було ризиковано: «... праці є доволі та необхідно поширити свої знання, бо із середньою освітою на селі зіставатись працювати, та і ще після річного перериву, все рівно, що загубити все». У тому ж листі А. Гіглавий згадав і про Я. Казщука, який демобілізувався разом із ним, і також мав намір продовжити освіту в Києві, влаштувавшись до Лаврського музею²⁹.

У лютому 1926 р. до П. Курінного звернувся О. Казщук, який цікавився долею брата: «... мій брат Яків Казщук в листопаді місяці [19]25 року поїхав до Києва в надії поступити до вищої школи, з часу від'їзду його пройшло вже 4 місяці, але я від нього не одержав ні жодного листа. Це страшенно турбує мене і я рішив запитати: 1) чи з'являвся він до Вас чи ні? (при від'їзді до Києва, він мені сказав, що має відвідати Вас) і 2) чи не знаєте, де він пробує зараз?»³⁰. Документи 1920-х років дають можливість стверджувати, що очікування А. Гіглавого і Я. Казщука щодо працевлаштування у Лаврському музеї справдилися. У повідомленні про спробу пограбування Великої печерської церкви проти ночі на 6 квітня 1926 р. Яків Казщук згаданий як охоронник/збройний вартувий музею³¹. Андрон Гіглавий почав працювати охоронником у Лаврському музеї 17 травня 1926 р.³², тоді ж «із дозволу музею» оселився у бібліотечному корпусі (№ 5)³³.

Василь Багач, учень Уманської кооперативної школи, 17 листопада 1925 р. листовно цікавився, чи «можна приїжджати... на ту посаду (охоронця)...». Мотивацію працювати в Лаврському музеї він виклав так: «Дуже хочу продовжити освіту, дуже хочу дужче зв'язати полуду з очей. При такому навчанню як в нас, виходять не “кваліфіковані”, а каліки. Хоч би й по середині року не можна було б поступити до школи, то була б можливість ознайомитись з старим містом, глибше підготуватись до іспитів (навіть я чув кажуть буде прийом по конкурсу)...»³⁴. Того року адресантові так і не вдалося переїхати до Києва. 10 січня 1927 р. В. Багач, вітаючи П. Курінного з «одержанням звання професора», клопотав: «Прошу Вас набираючи штат не забувати й за мене (я через тиждень—два) буду членом профспілки “Харчсмак” – найвища кваліфікація рахівник, а потім до “мінус безкрайности” – чи сторожом, чи кур'єром, чи іншим чим. Зараз я в с. Сороці на млині рахівником, щоденним три місяці й

²⁹ Там само. Спр. 55/4. Арк. 7–8.

³⁰ Там само. Спр. 55/5. Арк. 3.

³¹ Масалова І. І., Яненко А. С. «Що було в Лаврі в ніч з 5 на 6 квітня 1926 р.». *Церква – наука – суспільство: питання взаємодії*. Київ, 2015. С. 75–78.

³² Гришин А. Д. Відомості про співробітників Заповідника... С. 48.

³³ Національний заповідник «Києво-Печерська лавра», інв. № КПЛ-А-5.

³⁴ НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 55/4. Арк. 9–9 зв.

скоро зовсім не дадуть роботи, бо в штат приймають там лише “своїх”. І коли б навіть можна було в Сороці працювати, то треба було б проситись в Умань чи Київ, бо мета моя – підготуватись так, щоб всякий конкурс витримати... Мені здається, що коли б можна було перебраться до Києва, то це була б гарантія за вступ. Знаю добре, що турбот у Вас і так багато, але хто ж мені може в Києві допомогти, крім Вас? Не напишу що “помогите – Господь Вас не оставит”, – але завжди при нагоді з приємністю віддячу Вам, як за майбутнє і за минуле, що винен Вам. Допомогайте Петро Петрович чи зараз, коли можна, чи на пізніше, щоб дати мені можливість збільшити багаж свій, бо зараз калікою почуваю себе»³⁵.

Учениця Уманської кооперативної професійної школи Леся Цівчинська 26 серпня 1925 р. нагадувала Петрові Курінному про обіцянку «допомогти влаштуватись в Києві на посаду друкарщиці». Адресантка повідомляла, що протягом кількох місяців підвищувала «друкарську кваліфікацію» на курсах, ділилася думками щодо умов переїзду: «На своїй машинці літом я зовсім не друкувала, бо як Вам відомо вона надзвичайно кепської конструкції. Ясно що брати її в Київ не варто. На мою думку, чи не зробити так: продати цю машинку в Умані (бо в Києві навряд чи знайдеться на неї охотник). Але ж як все ж такі для того, аби купити гарну машинку в Києві, можливо, що мені буде потрібно в два рази більше грошей, такі я, звичайно, не одержу за свою машинку. Так що мені прийдеться продати швейну машину (вона велика ножна), яка, я думаю, дасть в сумі разом з грошима від продажу друк[арської] маш[инки] потрібну мені суму на купівлю в Києві гарної машинки»³⁶.

Того ж 1925 р. Л. Цівчинська влаштувалася друкаркою в Києві, за рік почала навчання у Межигірському техніко-керамічному технікумі, 1928 р. – на поліграфічному факультеті Київського художнього інституту. 19 травня 1928 р. вона адресувала П. Курінному емоційного розпачливого листа: «Я хотіла з першу написати В[ам] дуже офіційного і коротенького листа, але побачила, що краще і щиріше буде звернутись до В[ас] як до колишнього керівника меленькою Труд. Шкіл. “отарою” – який здається добре розумів нас, там в Умані! – Я не знаю, який Ви тепер, я не бачила В[ас] певне більше 1 ½ роки – але хотілося б, аби Ви зрозуміли мене, не як директор Муз[ейного] городка – не як поважна далека людина, а були б у своїй відповіді тим любим Петро Петровичем, якого я так поважала в Труд. Школі! – Не сердитесь за це, та ще за те, що пишу олівцем: в блокноті! – Пишу прямо. – Мені потрібна робота – яка це байдужо, хоч і охоронником – аби дала змоги нормального матер’яльного життя... Живу в Києві в “КУБУЧі”^{*} – на Хрещатику – гуркіт-порох, обставини для вчення не можливі, до того щоденна турбота за хліб... Взагалі життя не веселе, гірке... Не подобалось мені в Межигіррі – не подобається в Худ[ожньому] І[нститу]ті. Тільки і роботи що за напрямки сваряться. Я, звичайно, плакати не буду, і не думаю, а так просто жах бере! – Буває, що днями без хліба – нема у кого з товаришок позичити, так голодна і сидиш... Мені хочеться мати сталу роботу і сталий шматок хліба – хоча б на обід! – смішно так відкрито писати, Петро Петрович, Ви знаєте ту жагу до знання, яку не маєш змоги задовольнити – бо життя б’є що хвилини. Я от почала з літератур щось – стала

³⁵ НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 55/6. Арк. 2–3.

³⁶ Там само. Спр. 53/10. Арк. 7–8.

* Комітет покращення побуту учнів і студентів.

займатись для себе психологією (мене це цікавить дуже) – і з рештою кинула... не дуже на пустий шлунок попишеш. Дуже вже реально побачила я те, що набудувала в сліпих мріях в Умані. Мені хочеться, крім щоденного інституту, – що не дав мені нічого, – мати інший розвиток. Я почуваю, що щось тормозить навіть звичайний темп в роботі, за останій час. З кріхоток незадоволення складається велика пуста – вона росте, що раз – може це не так страшно, але і не добре дивиться на світ! От у В[ас] – була мета, була і Ви здійснили її: – У Вас – цікава хороша робота, яка дає Вам можливість працювати далі, по Археології творити! – У Вас є сем'я – донька, – для якої варто працювати навіть тоді, коли праця втратить свій попередній зміст. Я ж не маю нічого! – У мене навіть куток для нічного спочинку не цілком мій! – дівчата студентки – крик-гвалт. Зрозуміло, що з рештою це надто важко, і мені довелось перемогти самолюб'є і звернутись до Вас з проханням... Я знаю, я, мабуть, прошу у В[ас] неможливого. Але, може, Ви знайдете щось для мене. Праця при Музеї дала б мені, крім того, і задоволення. Це дасть змогу працювати, розвиватись, а не падати як за останній час»³⁷.

За порадою й допомогою до очільника Лаврського музею 27 лютого 1927 р. звернувся колишній його учень і вихованець Василь Чижський: «... хочу звернутись до Вас, як до колишнього мого наставника й батька громади, я звертаюсь до Вас, як до світоча й керівника колишніх молодих думок... Я зараз працюю, як може Вам довелось чути, в конторі Верхняцької цукроварні вже 10^{ти} м-ць. Це я відбуваю практику після кооперативної школи. Чи дійсно практика для мене це? Чи дійсно практика для життя мого буде 8^{ти} годинний, бо інколи 11^{ти} й 12^{ти} годинний день конторської, одноманітної, сухої праці? Чи здобуваю я ті ключики науки, ті жилки животворчих сил, що так потрібні нам, що зміст життя для кожного складуть? 12 годин одноманітної праці! 12 годин не моєї праці! Хіба рахуються зі мною, як з сином школи; як з практикантом? Хіба цікава підприємстві чиясь наука? Є робота – вона мусить бути зроблена. І коли я роблю її 10 разів і ще треба зробити 30 – я повинен її робити. А обставини казарми... галас, гомін, ругань... день у день, щодня... Липнуть, липнуть, налипають ці квіточки розпусти... І з цією дизгармонією, від справжньої дизгармонії, я шлю Вам голос свій. Я розішлю його на всі знайомі береги, де б знайшов він відпочинок від наболілої души, а від гібелі – порятунок. Моє перше бажання – залишити Верхнячку, виїхати з неї, забути її. Забути ці казарми, цей вічний гомін непотрібних слів, цей казан заводівського сміття. А куди їхати? Здавня маячить, як світоч, в думках принадливих, як близка ціль найпершого бажання, наш, хочеться сказати, рідний Київ. Я зараз серед зими, на пів слові роботи залишив би Верхнячку й не пожалів би з несподіваним від'їздом. Коли було б яке місце будь в якому місці, роду й гатунку (звичайно до міри), яке могло б забезпечити проживання, я з приємністю на нього згодився б. І от, коли Ви чутимете про такове, чи матимете самі (виходячи з виразу деяких київлян, що Ви репрезентуєте собою бездонну золоту бочку) я просив-би сповістити мене»³⁸.

Листи, адресовані П. Курінному, є підставою стверджувати, що директор Лаврського музею від моменту призначення на посаду підшукував серед своїх знайомих-інтелектуалів надійних адміністраторів, які б могли організувати щоденне життя

³⁷ НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 53/10. Арк. 16–22.

³⁸ Там само. Ф. 10. Спр. 55/6. Арк. 5–6 зв.

на теренах націоналізованої Києво-Печерської обителі, вирішувати господарські й фінансові питання, взаємодіяти з релігійною громадою, реагувати на порушення пам'яткоохоронного законодавства, крадіжки тощо. Відповідальних заступників вимагала й наукова діяльність очільника Лаврського музею/ВМГ – щорічні археологічні теренові дослідження переважно влітку й восени. Так, на початку вересня 1926 р. Василь Ляскоронський³⁹, завідувач нумізматичного відділу Лаврського музею/ВМГ, а в часі відсутності Петра Курінного виконував обов'язків директора установи, повідомляючи про організацію роботи комісії з обстеження стану території Києво-Печерської лаври, нарікав: «... прохаю Вас кинути всякі розкопи и негайно же приїжджати до Києва, щоб всякими засобами рятувати музейні справи. Про це нам шлють із Харківка телефонограмми, в яких є низка питань, дуже важливих, але таких, що тильки Ви можете їх розрішити. Я трохи здивувався Вашим повідомленням, що Ви не маєте можливості припинити відповідальної праці; а хіба робота по Лаврі менш відповідальна, ніж якісь розкопи, до речі б, сказано, персонального характеру? Ваши розкопи нукуди не втечуть, як будуть відсунути на майбутній рік...»⁴⁰.

Для забезпечення ефективної роботи інституції Петро Курінний вирішив передовсім «перетягнути» до Києва Івана Олексієва. Протягом 1912–1918 рр. цей знавець кооперації очолював кураторську раду Уманського комерційного училища товариства викладачів, керував господарським життям установи, викладав математику та фахові дисципліни, у 1917–1922 рр. головував у шкільній раді уманської Першої селянської гімназії ім. Бориса Грінченка (з 1920 р. – Перша українська трудова школа), опікувався заснуванням закладу та подальшим господарським життям, викладав математику та техніку української мови, впродовж 1920–1923 рр. очолював шкільну раду уманських кооперативних курсів (Уманського кооперативного технікуму), керував господарством школи, викладав історію, теорію й практику кооперації, політичну економію, фінансове право, економічну арифметику, паралельно викладав математику в Першій трудовій та Уманській художній школах. У 1923–1926 рр. викладав дисципліни кооперативного й економічного циклу в Уманській кооперативній школі, техніку української мови – на тимчасових курсах та в різних гуртках цивільних і військових установ. Протягом 1925–1926 рр. працював інспектором із кооперації при уманському окружному відділі внутрішньої торгівлі та економістом-статистом окружної Спілки споживчих товариств Уманщини⁴¹. Іван Олексієв, як і Курінні, належав до уманських інтелектуалів – членів міського осередку Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва, створеного 1914 р.

Іван Олексієв не мав можливості відразу погодитися на запропоновану роботу в Лаврському музеї: «Безмірно вдячний Вам за Ваші турботи щодо перетягнення мого до Києва, але ж, уважно взваживши всі про і contr, я все ж таки не можу відважитися рушити зараз же до Києва. Причини: 1) Мені треба обов'язково до Києва за для дітей не в цьому, а в 1925^{му}, або й в 1926 році. 2) Виїзд мій тепер же може бути

³⁹ Василь Ляскоронський (1859–1928) – історик, археолог, музейний діяч. Див.: Мельник-Антонович К. Василь Григорович Ляскоронський. *Записки історично-філологічного відділу ВУАН*. Київ, 1929. Кн. 24. С. 367–387; Гордієнко Д. С. Дві автобіографії Василя Ляскоронського (1909–1913) та його особова справа (1923). *Український археографічний щорічник*. 2013. Вип. 18. С. 654–678.

⁴⁰ НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 53/10. Арк. 5–5 зв.

⁴¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Ф. 166. Оп. 6. Спр. 6132. Арк. 116–117.

примушений або погіршенням мого загального стану в Умані, або дуже добрими і сталими умовами життя в Києві. Що до останнього, то умови дійсно дуже гарні. Пропозиції Ваші що до Музею і Архіву дуже реальні, але ж не треба забувати і загальних умов нашого існування. А майбутній недород, а можливе скорочення штатів (нагадайте про Уманський Музей в 1923 і 1924 р.) і джерело життя зникло... А тому, Петре Петровичу, вибачте щиро, що я не приймаю участь в цьому році в налагодженні господарчих справ Лаврського музею. Заспокоюю себе думкою, що ще й через рік буде над чим попрацювати».

На наступне запрошення від П. Курінного обійняти посаду у ВМГ у грудні 1926 р. І. Олексієв відповів: «... досі не можу остаточно вирішити справу в той чи інший бік. Вам може це здаватися дивним і навіть з мого боку некоректним, адже ж я дав Вам свою згоду, але ж не так легко остаточно вирішити справу та порвати многолітнє коріння, що вкоренило мене в Умані. Щодня думаю про справу і ніяк не можу перейти рубікону. Кінець кінцем я порушив свою обіцянку, не виконав Вашої пропозиції негайно надіслати свою заявку й життєпис, і таким чином вважаю, що Ви цілком вільні від усяких до мене зобов'язань і можете цілком вільно вишукувати собі іншого робітника. Коли ж Вам ще не обридло вовтузитися зі мною, то я міркував би так – приїхати до Києва на 25–ХІІ (субота) і ще раз з Вами цілком щиро розібрати всі умови і можливості моєї праці в Києві (витрати на приїзд цілком мої)»⁴². Врешті П. Курінному вдалося переконати колегу і від 1 січня 1927 р. до 2 квітня 1929 р. І. Олексієв працював заступником директора ВМГ із господарських питань⁴³.

Надійного бухгалтера директор Лаврського музею/ВМГ також намагався розшукати серед уманських знайомств. 19 травня 1925 р. він отримав листа, у якому адресант висловлював думки щодо пропозиції обійняти відповідальну посаду: «Бачився з Ів. Мик. [Олексієвим], інформував його про нашу розмову з приводу мого переходу на службу до Вас та про свій сумнів з приводу “бухгалтерії” і радився з ним, цікавився його думкою з приводу цього. Отже, вислухавши мене, І. М. дуже вилаявся за те, що я “вбив Петра Петро[вича]” заявою, що я не спец-бухгалтер... І коли він після того зазнайомив мене в деталях з усією Вашою справою, я дійсно переконався, що нічого страшного для мене в Вашій бухгалтерії нема, і тому вирішив заспокоїти Вас у цьому пункті. Ясно, що це ще зовсім не вирішує справи в цілому, бо ми ж з Вами взагалі лише поставили питання і зовсім не мали тоді часу й можливості обміркувати його з усіх боків. Наприклад: мій перехід до Вас мусить касуватися в тому разі, як би Ви вели вже переговори з кимось іншим, можуть бути ще й інші перешкоди, що не від мене залежать і про які ми з Вами ще побалакаєм. Моє ж персональне бажання після розмови з І[ваном] М[иколайовичем] стало ще більш непохитним»⁴⁴.

Наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років П. Курінний намагався залучити до роботи в заповіднику провідних мистецтвознавців і музейних працівників країни, зокрема П. Жолтовського⁴⁵, який був змушений відмовитися через «відсрочку по військовій службі», «цілком зв'язаною» із роботою дослідника в Харківському

⁴² Яненко А. С. «Ой ще й дуже довго треба чистити “авгієві конюшні”»... С. 386–388.

⁴³ Гришин А. Д. Відомості про співробітників Заповідника... С. 50.

⁴⁴ НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 56а. Арк. 159–159 зв.

⁴⁵ Павло Жолтовський (1904–1986) – мистецтвознавець, музейний діяч. Див.: Жолтовський П. UMBRA VITAE. Спогади, листування, додатки / ред. тому О. Савчук; передм. М. Моздира; наук. коментар В. Романовського; підготовка тексту Ж. Сімферовської, О. Савчука, В. Романовського;

музеї українського мистецтва⁴⁶. Намір переїхати до Києва й інтенсифікувати роботу щодо організації Музею архітектури мав і Стефан Таранушенко⁴⁷: «... мав я розмову з т. [К.] Коником⁴⁸ в справі розгрузки мене від дотеперішньої роботи й переїзду до Київ⁴⁹».

Колеги з різних міст УСРР не цуралися звертатися до Петра Курінного у справі заміщення вакансій протягом усього періоду його директорування в Лаврському музеї/ВМГ. 18 січня 1926 р. чернігівський археолог і музейник Петро Смолічев⁵⁰ клопотав щодо працевлаштування молоді спеціалістки, яка планувала переїхати до Києва: «... один з наших музейних робітників, молодий, але ж безумовно преданий ділу, хоче поглибшати свої знання, чого він не має змоги зробити у нас... Співробітник цей – це Таїсія Миколаївна Головинська, мій помішник, з яким я працюю вже 2 роки. Мені страшенно жаль втрачати такого помішника, але ж в даному випадкові я рахуюся не тільки з своїми настроями, але беру на увагу й її інтереси. Для музейної справи взагалі це робітник цінний й його потрібно зберегти, бо такі люди не часто трапляються, але ж треба покерувати ним. Таїсію Миколаївну як робітника й людину добре знають і Микола Омелянович Макаренко⁵¹ по роботі під час дослідів Спаського собору, і [Іполит Владиславович] Моргилевський⁵². Знає її досить гарно й Лев Євгенович Кістяківський⁵³... Так от я й звертаюся до Вас, вельмишановний Петре Петровичу, повідомте, будь ласка, як стоїть справа в Вашому музеї з робітниками. Чи не можна буде Таїсії Миколаївні працювати в Вашому музеї⁵⁴».

підготовка та коментарі до листування І. Тарасенко, С. Білоконя; примітки Є. Котляра, О. Савчука. Харків: Видавель Савчук О. О., 2013. 608 с. (Серія «Слобожанський світ»; вип. 6).

⁴⁶ НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 28/17. Арк. 1.

⁴⁷ *Стефан Таранушенко* (1889–1976) – мистецтвознавець, знавець української архітектури, музейник. Див.: Таранушенко С. А. Наукова спадщина. Харківський період. Дослідження 1918–1932 рр.: монографічні видання, статті, рецензії, додатки, таранушенкознавчі студії, ілюстрації, довідкові матеріали / упоряд.: О. О. Савчук, М. М. Красиков, С. І. Білокінь; передм. С. І. Білоконя. Харків: Видавель Савчук О. О., 2011. 692 с. (Серія «Слобожанський світ»; вип. 1).

⁴⁸ *Клим (Климент, Климентій) Коник* (1888–1937) – військовик, організатор освітянської справи в УСРР. Див.: Даниленко В. М. Коник Клим Йосипович. *Енциклопедія історії України*. Київ: Наукова думка, 2008. Т. 5: Кон–Кю. С. 24.

⁴⁹ НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 45. Арк. 13.

⁵⁰ *Петро Смолічев* (1891–1950-ті) – археолог, красназнавець, музейний діяч. Див.: Мудрицька В. Г., Черненко О. Є. Петро Іванович Смолічев (Біобібліографічний покажчик). *Історики та краєзнавці Чернігівщини*. Чернігів, 2007. Вип. 9. 14 с.

⁵¹ *Микола Макаренко* (1877–1938) – археолог, мистецтвознавець, музеєзнавець, художник. Див.: Інститут археології Національної академії наук України... С. 503–505.

⁵² *Іполит Моргилевський* (1889–1942) – історик архітектури, мистецтвознавець, музейний діяч, викладач Київського художнього інституту, секретар і дійсний член Всеукраїнського археологічного комітету Всеукраїнської академії наук. Див.: Кот С. І. Моргилевський Іполит Владиславович. *Видатні діячі науки і культури Києва в історико-краєзнавчому русі України: біографічний довідник*. Ч. II. Київ, 2005. С. 61–65.

⁵³ *Лев (Левко) Кістяківський* (1904–?) – археолог, дослідник пам'яток кам'яної доби, музейник. Див.: Яненко А. С. Гурток антропології та передісторії Кабінету антропології ім. Ф. Вовка. *Археологія*. 2015. № 4. С. 129–139.

⁵⁴ НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 43. Арк. 2–2 зв.

У липні 1926 р. Микола Любинський⁵⁵, запрошуючи Петра Курінного відвідати виставку Художньо-індустріальної профшколи, де вчителювала його дружина Клавдія Любинська⁵⁶, принагідно клопотав про влаштування в Лаврському музеї студентки 2-го курсу кінофакультету Київського театрального технікуму Пащенко: «Вона оце дуже добре перейшла на другий курс і хоче літо присвятити на докладне ознайомлення зі всіма галузями мистецтва, без чого, у їхньому кіноділі, і кроку ступити не можна. Отож я раджу Вам і прошу Вас, дуже прошу, не тільки показати їй музей (доручити комусь, щоб їй показали), а також, коли Ваша ласка й змога, притягти її до роботи в Музеї. До речі, кажуть, що Ваше музейне місто дуже зростає і Ви матимете потребу в нових співробітниках. Так от рекомендую Вам тов. Пащенко, як старанного уважного робітника»⁵⁷.

З 1924 р. співробітником Лаврського музею став художник-бойчукіст та реставратор Микола Касперович (1885–1938), який у 1926–1927 рр. зробив невдалу спробу переїхати з родиною до Криму. У листі від 8 жовтня 1926 р. він повідомляв П. Курінному: «... після так довгої перерви в моїй художній праці, повернувся до неї тут, на південнім березі Крима, де я маю намір залишитись на довше. Й постійної посади при музеї на ближчий час не зможу зайняти, але коли у Вас буде можливість на виконання одноразової реставраційної роботи, я зможу серед зими приїхати сам і попрацювати у Вас який місяць чи півтора»⁵⁸. За місяць, 9 листопада, художник-реставратор нагадував: «... я міг би присвятити три зимових місяці, щоб приїхати до Вас й докладно передати основи, рецептуру і способи реставраційного діла на практиці, беручи різні випадки хворости дошки, полотна, левкасу, фарб і лаків – одним словом те, чого я довідався від людей і чого сам дійшов в цій справі, щоб той, кому передам, міг би далі, стоячи на певному ґрунті, продовжувати, удосконалитись і працювати Вам як завідуючий реставраційною майстернею»⁵⁹. Утім, через несприятливі умови життя, брак коштів і харчів М. Касперович уже навесні 1927 р. вирішив повернутися до Києва на постійне проживання і змушений був знову клопотати про працевлаштування: «Звертаюсь до Вас з проханням прийняти мене на штатну посаду реставратора, щоб продовжувати далі перервану реставраційну роботу. В разі Вашої згоди – прошу негайно повідомити мене телеграфічно, а також прошу надіслати 200 карб. позичково на підйом і подорож до Київ, без яких я не зможу зрушитись, бо зовсім прожився»⁶⁰.

У червні 1930 р. Микола Карперович знову виїхав із Києва, спочатку на Кавказ, згодом – до Криму, а наприкінці 1932 р. отримав запрошення музейного діяча й пам'яткоохоронця Марка Вайнштейна (1894–?), який тоді очолював Всеукраїнські художньо-реставраційні та репродукційні майстерні (утворені внаслідок

⁵⁵ Микола Любинський (1891–1938) – громадський і політичний діяч, дипломат, учений-філолог. Див.: Осташко Т. С., Шевченко С. В. Любинський Микола Михайлович. *Енциклопедія історії України*. Київ: Наукова думка, 2009. Т. 6: Ла–Мі. С. 378–379.

⁵⁶ Клавдія Любинська (1895–1942) – філолог, викладач, член Української Центральної Ради. Див.: Верстюк В. Ф., Осташко Т. С. Діячі Української Центральної Ради: Біографічний довідник. Київ, 1998. 254 с.

⁵⁷ НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 53/10. Арк. 9.

⁵⁸ Там само. Спр. 28/23. Арк. 3.

⁵⁹ Там само. Арк. 1 зв.–2.

⁶⁰ Там само. Арк. 5–5 зв.

реорганізації 1931 р. Лаврських реставраційних), повернутися до роботи реставратора⁶¹. У листі від 4 грудня 1932 р. М. Касперович повідомляв П. Курінному: «Сповіщаю Вас, що я зміг би і маю охоту розпочати й продовжувати перервану мною роботу по реставрації та дослідженню техніки пам'яток станк[ового] малярства. Буду просити Вас сповістити, які можуть бути умови моєї роботи в майстернях та можливості переїзду до Київ»⁶².

До П. Курінного 19 січня 1927 р. звернувся Ф. Барзій: «Вибачте, що я потурбую Вас і відніму кілька хвилин своїм листом. Ви, напевне, не пригадаєте навіть, хто до Вас пише. Коли пам'ятаєте, на розкопках у селі Райках на Бердичівщині я кілька днів підтримував зв'язок з Бердичевом на велосипеді. Працював я в той час з т. [Т.] Мовчанівським в Окрарсі, але, як бачите, занесло мене в Запоріжжя, гадав, тут краще влаштуватись, але трохи помилився. Працюю тут в Арх. Упр.* на посаді інспект[ора] інструкт[ора], але праця оплачується кепсько, неможна стягнути кінці з кінцями. В мене до Вас велике прохання, чи не змогли б Ви мені допомогти перебраться до Київ, бажав би туди на архівну роботу, не відмовився б і від музейної, але в цьому напрямку в мене немає практик та й взагалі мало з нею знайомий, а архівну працю і вважаю, і більш знайомий з нею, скінчив курси архівозн[авчі]. Страшенно хотів би потрапити до Київ, але з чого почать – право не знаю, згадав про Вас і вирішив попрохати в Вас поради. Так порадьте, не відмовте мені відповідь, яка б вона не була, буду щиро вдячний»⁶³.

Про вакансію для своєї сестри Олександри 21 лютого, 13 квітня і 27 квітня 1927 р. перед Петром Курінним клопотав завідувач науково-дослідної секції Українського головного управління науковими установами при Народному комісаріаті освіти (НКО) УСРР (України) Володимир Баланін (1883–?): «Сестра моя, Олександра Івановна Баланина, була в Вас і Ви ласкаво обіцяли якось улаштувати її у себе. Тепер по родинних умовах справа набуває актуальності. Отже, прошу написати, які перспективи і взагалі в якому стані справа»⁶⁴; «чи не можна вже на літо улаштувати у Вас сестру. Річ у тім, що після декрету РНК 26/III б. р. Наркомати дістали багато з тих прав, що до того часу мав РНК, в тім числі й право міняти в межах бюджету штатні одиниці. Отже, з формального боку можна все полагодити. Сестра зараз стажує у [С.] Таранушенка, отже, її не треба буде вже привчати»⁶⁵; «Василь Васильович [Дубровський]⁶⁶ сказав, що з літа Ви вже можете улаштувати Олександрі Іванівну (сестру) хоч би на екскурсовода. Отже, направляю її до Вас

⁶¹ Тимченко Т. Р. Микола Касперович: матеріали до біографії. *Українська художня культура: історія та сучасні проблеми*. Київ, 2012. С. 57–71.

⁶² НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 28/23. Арк. 9.

* Округове архівне управління при окрвиконкомі.

⁶³ НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 55/6. Арк. 3.

⁶⁴ Там само. Спр. 53/11. Арк. 2.

⁶⁵ Там само. Спр. 53/10. Арк. 14.

⁶⁶ *Василь Дубровський (1897–1966)* – історик, орієнталіст, громадський діяч; інспектор охорони пам'яток культури Укрнауки НКО УСРР (1925–1929). Див.: Кочубей Ю. М. В. В. Дубровський (1897–1966) як сходознавець. Київ, 2011. 544 с. (Серія «Наукова спадщина сходознавців»); Дубровський В. «Дрібні замітки на великі теми»: Сторінки мемуарів та публіцистики / авт. передм. та упоряд. В. А. Казимір. Харків; Чернігів: Видавець Олександр Савчук, 2020. 352 с.

і прошу зробити, що можете»⁶⁷. З 4 червня 1927 р. Олександра Баланіна обійняла посаду технічного робітника у ВМГ, а згодом працювала лектором⁶⁸.

Улітку 1927 р. кращої долі змушений був шукати завідувач відділу Херсонського історико-археологічного музею Юрій (Георгій) Крисін (1884 – після 1953)⁶⁹. У січні він звернувся із відповідним проханням до очільника ВМГ: «... надсилаю Вам свою заяву з проханням надати мені місце у Вашому музеї чи Центральному, хоча б якесь штатне місце, щоб була можливість мені виїхати з Херсона. Причина – шкідливість сирого клімату Херсона для мого здоров'я... Будь ласка, допоможіть мені влаштуватися у Києві, де клімат та умови життя, мабуть, будуть сприятливішими для мене... Ще раз щиро вибачаюсь і прошу поради та відповіді від Вас. Про Вас я чув багато хорошого (вибачте за відвертість!), а тому звернувся до Вас»⁷⁰. Відповіді Ю. Крисін так і не одержав, тому в серпні поштівкою нагадав про актуальність свого клопотання⁷¹.

Клопотання про працевлаштування у новому структурному підрозділі ВМГ «Музей України. Збірка П. Потоцького»⁷² 21 вересня того ж року підняв учитель-агроном з Умані Кіндрат Ясенєцький (1879–?): «Довідавшись від Бориса Петровича [Безвенгліньського]⁷³, що д. Потоцькому потрібен помішник, і залишаючись зараз без посади, бо мене з нашої школи вигризли, я, рівночасно з цим листом пишу до д. Потоцького, пропонуючи йому свої послуги та зсилаючись на Вашу рекомендацію. Гадаю, що при допомозі Вашого доброго слова посада ця мене не мине і я зможу працювати на моїй облюленій ниві, особливо, що напрямок праці д. Потоцького являється ідентичним з моїм стремлінням. Отже, ж на слово Ваше велика надія, Петре Петровичу!»⁷⁴.

Улітку 1928 р. можливість стати штатним співробітником ВМГ шукав Кость Штепа⁷⁵. 21 липня він зустрівся в адміністрації установи з І. Олексієм, який виконував обов'язки директора в часі відсутності в Києві П. Курінного⁷⁶, а 31 серпня 1928 р. листовно звернувся безпосередньо до Петра Петровича: «Беру на себе сміливість звернутися до Вас з листом, не будучи знайомим з Вами. Буду коротким: по деяким відомостям, у Лаврському музеї незабаром повинен буде розгорнутися новий відділ по історії культур, і я хотів би пропонувати себе на посаду завідуючого цим відділом. Дані про себе можу дати такі: перебуваю на посаді професора й декана Ніжинського інституту народної освіти, маю науковий ступінь доктора історії культури, маю декілька наукових праць (крім дисертації на тему: “Нариси з історії античної

⁶⁷ НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 53/10. Арк. 12.

⁶⁸ Гришин А. Д. Відомості про співробітників Заповідника... С. 47–52.

⁶⁹ Див.: Яненко А. Історія музейної археології УСРР (1919–1934). Київ, 2016. С. 104.

⁷⁰ НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 28/27. Арк. 1–2 зв.

⁷¹ Там само. Арк. 3.

⁷² Див.: Білокінь С. І. Музей України (Збірка П. Потоцького)... 476 с.

⁷³ Борис Безвенгліньський (1893–?) – археолог, геолог, краєзнавець, музейний діяч. У травні 1924 р. призначений на посаду завідувача Уманським музеєм. Див.: Яненко А. С. Історія музейної археології... С. 93.

⁷⁴ НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 55/6. Арк. 20–20 зв.

⁷⁵ Кость (Костянтин) Штепа (1896–1958) – історик-візантиніст, дослідник і викладач історії античної культури, історії церкви й класичної філології. Див.: Верба І. В., Самофалов М. О. Історик Кость Штепа: людина, вчений, педагог. Київ, 2010. 195 с.

⁷⁶ Яненко А. С. «Ой ще й дуже довго треба чистити “авгієві конюшні”»... С. 394.

й християнської демонології” ч. I–II) з галузі історії релігії, маю трьохрічний стаж зав. інститутськ[им] музеєм ім. Гоголя. Перебуваю членом Ніжинськ[ої] Наук[ово]-Дослідної Катедри, членом Кабінету Приміт[ивної] Культ[ури] при Академії. В разі потреби зможу приставити референції від Укрнауки, від ак. [М.] Грушевського та ін. Ще, маю політосвітній стаж в галузі антирелігійної пропаганди. Зріст 32 роки, українець, мовами володію всіма головними зах.-європ., трохи схід.-євр. Здається, все... В початку жовтня зможу приїхати для особистих переговорів»⁷⁷.

Про намір залишити Дніпропетровськ 5 вересня 1928 р. Петра Курінного повідомив Володимир Пархоменко⁷⁸: «Дозвольте ще раз нагадати Вам про своє бажання працювати в Києві в Вашому Музею. Чи не буде у Вас якоїсь посади у жовтні? Як що нема у Вас, то не одмовте підтримати мене на конкурсі у Київському музеї»⁷⁹. Однак на заваді працевлаштування у Києві дослідникові стали репресії: 30 вересня 1929 р. Володимира Пархоменка заарештували за обвинуваченням у причетності до Спілки визволення України (СВУ).

Микола Пахаревський⁸⁰ 8 вересня того ж року «вдався з великим проханням» до Петра Курінного щодо влаштування на роботу його доньки Ніни, яка 1926 р. успішно закінчила Інститут народної освіти з історичного відділу: «Весь час вона цікавилась вивченням старовини України. Ще перебуваючи в ІНО, керувала екскурсіями при екскурсійному бюро. Працювала на екскурсійній станції Губсоцвиху, переводячи екскурсії з дітьми трудшкіл та дитбудинків, брала одночасно участь в розробці методики екскурсій. Закінчуючи ІНО, склала працю так звану кандидатську на тему “Екскурсія по музею Т. Г. Шевченко”, працю цю ухвалено та визнано за добру. Працювала в міжвузівському семінарі при КІГУ по розробці історії України, працює тепер у семінарі вивчення нової історії України під керівництвом проф. Гермайзе⁸¹. Працювала, крім того, по розробці і впорядкуванні архівів в Укрцентрархіві. Взагалі вона має потяг, охоту до праці музейної та архівної. До мене дійшла чутка, що у Вас розгортається справа Музею Збірки Потоцького, у мене прохання дати моїй донці посаду на царині цієї справи, там би вона могла працювати технічно й науково. До цього додати маю, що вона відбула стаж річний в школах і тепер перебуває на біржі розумової праці Робосу* – цим справа дати посаду полегшується»⁸².

У 1929 р. про працевлаштування перед директором ВМГ клопотав Петро Піневич, археолог, історик, краєзнавець, географ і музейний діяч, який за станом здоров'я був змушений виїхати з Маріуполя до Києва⁸³. 7 вересня він передав П. Курінному повідомлення: «Цього листа до Вас передасть моя дружина. Вона звернеться до Вас з деякими питаннями від мене, на які прошу Вас відповісти.

⁷⁷ НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 49. Арк. 1–1 зв.

⁷⁸ *Володимир Пархоменко (1880–1942)* – історик, джерелознавець, музейник. Див.: Портнов А. Історія істориків. Обличчя й образи української історіографії ХХ століття. Київ: Критика, 2011. С. 39–98.

⁷⁹ НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 36. Арк. 1.

⁸⁰ Див.: Некрополь філологів – викладачів Київського Свято-Володимирівського та Шевченківського університету: біогр. довід. Київ: Логос, 2018. С. 185.

⁸¹ *Осип (Йосип) Гермайзе (1892–1958)* – історик, археограф. Див.: Юркова О. В. Гермайзе Осип Юрійович. *Енциклопедія історії України*. Київ: Наукова думка, 2004. Т. 2: Г–Д. С. 92–93.

* Профспілка робітників освіти.

⁸² НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 36а. Арк. 1–2.

⁸³ Див.: Яненко А. С. Історія музейної археології... С. 76.

Справа в тому, що я ще не потеряв надії улаштуватись у Києві, з Вашої ласкавої згоди і, не одержуючи ніякої звістки, трохи турбуюсь... Я прошу Вас зовсім відкрито висловити Вашу думку. Гадаю, що Ви не залишите мене без відповіді»⁸⁴. Наприкінці жовтня дружина П. Піневича, яка на той час вже переїхала до Києва, надіслала директорові ВМГ поштівку: «Моя туга за сім'єю з кожним днем збільшується і це дає мені сміливість турбувати Вас питанням про штати у Вашому Городку. Можливо, за цей час відбулися якісь зміни і я змогла б порадувати П[етра] М[итрофановича] сприятливою звісткою?»⁸⁵. А за кілька днів, 2 листопада, надійшов ще один лист і від Петра Піневича: «На великий жаль, я не застав Вас у Києві... Приїздив я до Києва виключно до Вас, Петро Петровичу, щоб визначити про мою справу досконально й обговорити всі можливості... дружина писала до мене, що вона була у Вас, її промови з Вами й дали мені можливість гадати, що мені треба самому приїхати. Я не знаю, Петро Петровичу, Ваших думок, але ж до Вас моє велике прохання допомогти мені улаштуватись в Києві. Про саму посаду я зараз не кажу, бо мені Ваши помічники сказали, що це не відомо їм, що у Вас буде, це в майбутньому і все залежить від кошторису. В. А. Шугаєвський⁸⁶ згадав мені, що у Вас є зараз посада лаборанта по виняткам цінностей по церквам. Як така посада є, я б дуже прохав Вас побалакати досконально про це з моєю дружиною й вирішити це питання. Це б дало мені можливість стати одною ногою на "стару руську землю"... Так жити, як ми зараз живемо з дружиною дуже важко, а, як і дочка мене кине, то мені зовсім буде погано»⁸⁷. Врешті-решт, Петру Митрофановичу пощастило влаштуватися на роботу в Києві 1930 р., однак не у ВМГ, а ймовірно, у структурі НКО УСРР. Щоб не «одриватись від археологічної науки та роботи», дослідник підтримував тісні контакти з археологічним співтовариством, зокрема зі спільнотою Всеукраїнського археологічного комітету ВУАН⁸⁸.

Протягом 1930 р. П. Курінний, відповідно до наявного листування, отримав близько 10 запитів із різних міст щодо вакансій у Лаврському заповіднику та/або протекції для працевлаштування в Києві: у березні – від художника-реставратора зі Звенигородки⁸⁹; у травні – від співробітника кооперативної профшколи з Полонного⁹⁰; у серпні – від учителя з Полтави⁹¹ тощо. Чернігівський музейник-історик Володимир Дроздов (1879–?) у листі від 26 січня повідомляв директорові ВМГ, що обійняти посаду завідувача відділу культів, «присвятити свої сили влаштуванню науково поставл[еного] музею культів», – це його мрія⁹². Наприкінці липня Петра Курінного «наважився потурбувати» ніжинський дослідник Вальтер Фохт⁹³: «... спраглий до діяльності в науковій галузі, я у становищі пенсіонера бачу єдиний

⁸⁴ НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 39. Арк. 1.

⁸⁵ Там само. Арк. 2.

⁸⁶ *Валентин Шугаєвський* (1884–1966) – археолог, нумізмат, музейний діяч. Див.: Інститут археології Національної академії наук України... С. 651–652.

⁸⁷ НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 39. Арк. 3–3 зв.

⁸⁸ Там само. Арк. 5.

⁸⁹ Там само. Спр. 55/9. Арк. 7.

⁹⁰ Там само. Арк. 10–10 зв.

⁹¹ Там само. Арк. 22–22 зв.

⁹² НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 28/16. Арк. 6.

⁹³ *Вальтер Фохт* (1862–1941) – історик, нумізмат, архівіст. Див.: Остряк А. Неопублікована автобіографія Вальтера Фохта. *Сіверянський архів*. Чернівці, 2008. Вип. 2. С. 95–99.

вихід із вимушеної чужої мені роботи в отриманні придатної для мене музейної, особливо – з нумізматики античного світу, посади. Така нібито у Вас тепер відкривається, і я прошу Вас, якщо Вам можливо, мати мене на увазі і повідомити мені, на що я можу сподіватися і що я повинен зробити з цього приводу?»⁹⁴.

11 серпня археолог і краєзнавець Л. Кузнецов, який через «особисті рахунки» звільнився з Миколаївського історико-археологічного музею та посади вченого охоронця Державного заповідника «Ольвія», роз'яснюючи ситуацію, писав П. Курінному: «По причині непорозумінь, що повстали в мене тут на підставі особистих рахунків, я охоче виїхав би з Миколаїва до Київ, чи до якого іншого міста, де я міг би бути потрібним і корисним, та де я міг би мати умови, що задовольнили б мене... Отже, дозволяю собі потурбувати Вас проханням сповістити мене листівкою, що додаю до цього, – чи можна сподіватися знайти якусь підходящу роботу в Києві?»⁹⁵. 21 вересня внаслідок непорозумінь, що виникли у Всеукраїнському історичному музеї ім. Т. Шевченка у Києві (ВІМіШ), можливо зміну роботи розглядав Борис Пилипенко⁹⁶: «Я їхав на Харків з передбаченням можливості такого оборота справи, який не дасть мені охоти працювати при Музеях взагалі, тим більше, що мені єсть ціла низка дуже корисних пропозицій. Але Укрнаука касує ухвалу про моє звільнення і тим примушує мене повернутися до музейної роботи. Зрозуміло, що в Шевченківському музею – я працювати не зможу, хоч би для збереження авторитету адміністрації та ділових нормальних умов роботи... З інших Музеїв у мене найбільше б було охоти працювати у Вас, і певен що Ви були б задоволені моєю працею. Принаймні весь свій час я віддавав би тільки роботі в Музею»⁹⁷. У грудні Клим Коник, із 1928 р. заступник завідувача Укрнауки НКО УСРР, клопотав перед Петром Курінним про працевлаштування дружини Матвія Яворського⁹⁸: «Було би гарно використати її на музейній роботі. Хоч вона цієї роботи не знає. Але ж це, на мою думку, не головне»⁹⁹.

До кінця 1920-х – початку 1930-х років можна віднести й недатовану записку Михайла Бабія, залишену, ймовірно, у канцелярії ВМГ: «Прийшов до Вас запитати, чи у Вас є яка праця, і попросити дозволу на користування з музейної бібліотеки до опрацювання аспірантської теми “Виявлення джерела стилю майстрів книжкової гравюри XVI–XVII віку”. Я... дипломант Київського Художнього Інституту, що закінчив студії на музейному відділі. Як безробітний готовий до Вас на службу, окрім того, хочу бути аспірантом при В[ашому] музею»¹⁰⁰. До того ж часу треба віднести недатований лист від співробітника Білоцерківського музею Федора Маслуна, який планував переїхати до Києва в пошуках кращої долі: «Щодо ділової справи, Петро Петровичу! Ви мені нагадували, що ніби то для мене як молододі сили енергійної

⁹⁴ НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 55/9. Арк. 4.

⁹⁵ Там само. Арк. 24–25.

⁹⁶ *Борис Пилипенко (1892–1937) – етнограф, мистецтвознавець, художник, пам'яткоохоронець. Див.: Нестуля О. О. Мистецтво було його мрією (Б. К. Пилипенко). Репресоване краєзнавство: (20–30-ті роки).* Київ: Хмельницький, 1991. С. 238–244; Яненко А. С. Історія одного відрядження... С. 129–130.

⁹⁷ НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 55/9. Арк. 28–28 зв.

⁹⁸ *Матвій Яворський (1884/1885–1937) – історик, громадський і культурний діяч. Див.: Українська діаспора в Російській Федерації: історико-культурна спадщина / Горбик В. О. (кер.), Герасимчук В. С., Даниленко В. М. та ін. Київ: б. в., 2011. С. 152–153.*

⁹⁹ НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 55/10. Арк. 24.

¹⁰⁰ Там само. Спр. 55/16. Арк. 15.

В[и] зможете дати місце в Вашому музейному городку отже, Петро Петрович, я й звертаюся до Вас, щоб В[и] дали мені місце... Якийсь коли не відділ там Шитва і тканини, то щось інше, може до чогось кращо[го], то хоч бе екскурсовода, хоч це робота для мене може й малувата... Словом, В[и] там гарненько подумайте, бо вже в Б. Церкві мені сильно надійло і боюся, щоб енергія моя молода не пропала»¹⁰¹.

До директора ВМГ 1931 р. звертався краєзнавець, історик, археолог, колекціонер Степан Дроздов-Мишківський (1867–1933?), один із фундаторів Білоцерківського музею, який після тривалих митарств замешкав у Черкасах: «Посади ніякої не маю. Дуже бажалось би перекочевати до Київва, де працює мій син. Але не знаю, чи можу я достати там деяку посаду по своєму фаху. Музейного чи архівного робітника. Прошу Вас, шановний Петро Петрович, може б Ви допомогли мені з цієї справи, себто достати роботу. Я би погодився на яку-небудь зарплатню. Як по музейної, так і по архівної роботи я думаю, що приніс би ще велику користь»¹⁰².

Того ж року про працевлаштування художника М. Івасюка¹⁰³ клопотав перед П. Курінним керівник сектора науки НКО УСРР, заступник Українського комітету краєзнавства С. Мінкевич: «Треба худ. Івасюка М. Ів. взяти на посаду реставратора, або іншу в Музейний городок. Коли у Вас нема вільних посад, взяти по за штатом, повідомите про це сектор науки»¹⁰⁴.

Завідувач Уманського історичного музею Кость Петичинський (1888–?) 4 грудня 1931 р. листовно скаржився колезі: «Петро Петровичу, коли я озираюсь назад і заглядаю в майбутнє, я приходжу до думки, що я тут працювати не можу. Це не робота, а мука. Так чи так, але я поїду з Умані, але оскільки я звикся до Музею і люблю музейну справу, я хотів би до кінця днів моїх не відриватися від цієї роботи, і ось надумав звернутися до Вас із проханням. Якщо у Вас станеться місце в реставраційній майстерні рядового працівника або практиканта з невеликим окладом, і якщо при цьому буде можливість дати мені кут, бо я знайомий з квартирним питанням, прошу у Вас такого місця. Думаю, що не буду Вам тягарем і виправдаю довіру»¹⁰⁵.

У червні 1932 р. Петро Курінний отримав розлогого листа від історика-археографа Семена Підгайного¹⁰⁶ з роздумами щодо перспективного розвитку ВМГ, передовсім утворення на його базі осередку науково-дослідної роботи з питань історії України: «Це питання цілком принципове, і треба сказати не нове і таким центром М[узейний] Г[ородок] є, але дуже і дуже з невеликою продукцією і досягненнями. У Лаврі прекрасний Архів, у Лаврі сила силенна матеріалів до історії а) закріпачення селянства в) історії селянства як певної соціально-екон[омічної] категорії доби феудалізму с) історії промислових закладів епохи феудалізму. d) історії контрреволюційної ролі Церкви за феудалізму, капіталізму і т. д. е) монастирського землеволодіння ж) друкарської справи з) архітектури і т. д. к) клясової боротьби на Україні від найдавніших часів до 1917 р. Я знаю, що цей список проблем Ви

¹⁰¹ Там само. Спр. 29. Арк. 1 зв.

¹⁰² Там само. Спр. 28/16. Арк. 3–3 зв.

¹⁰³ *Микола Івасюк (1865–1937) – художник, живописець.* Див.: Юсов С. Л. Івасюк Микола Іванович. *Енциклопедія історії України.* Київ: Наукова думка, 2005. Т. 3: Е–Й. С. 407–408.

¹⁰⁴ НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 55/10. Арк. 4.

¹⁰⁵ Там само. Спр. 37. Арк. 5–5 зв.

¹⁰⁶ *Семен Підгайний (1907–1965) – історик, археограф.* Див.: Оглоблин О. Семен Підгайний (1907–1965). *Український історик.* 1966. № 3–4. С. 68–71.

далеко поширите, але справа в принципі, я говорю, що матеріально-технічна база М[узейного] Г[ородка] при деяких ще моментах є цілком достатньою, щоб розгорнути широку роботу, що матиме величезне значіння для марксівської Україн[ської] історіогр[афії]... Звичайно, це робота цілого та інтересного колективу, наявність якого майже є, і ці перспективи мене аж надто приваблюють... Пишіть мені про ці пляни, маючи на увазі, що я, коли б Ви з ними погодилися, і вся Ваша, звичайно, музейно-городківська суспільність, можу в цьому взяти активну участь, і сприяти цьому в міру сил моїх скромних... вирішив все ж таки Харків кинути, а маю пропозицію до Москви навіть з кімнатою (!), але сильного того не хочу робити. Словом за Вами слово і діла. Чекаю на Ваші пропозиції і міркування»¹⁰⁷.

Від часу призначення очільником Лаврського музею культур та побуту (згодом ВМГ) і фактично до моменту арешту й звільнення 1933 р. П. Курінний активно формував кадровий склад установи. Задля заповнення вакансій він використовував свої знайомства, що склалися за часів навчання, учительювання та музейної роботи на Уманщині, прислуховувався до рекомендацій колег і друзів. Директор музейної інституції отримував чимало листів-прохань щодо працевлаштування: колишні учні прагнули обійняти хоча б технічні посади в київському музеї (сторожа/вартового), аби влаштувати своє проживання й здобути вищу освіту; фахівці з вищою освітою і практичним досвідом у музейництві шукали цікавої і сталої роботи; «вище керівництво» висловлювало свої побажання щодо прилаштування потрібних людей тощо. Водночас і сам П. Курінний безпосередньо звертався до перевірених адміністраторів, провідних істориків та мистецтвознавців із пропозиціями долучитися до спільноти Лаврського музею/ВМГ.

Певній частині адресантів очільник закладу зміг надати бажане місце у штаті, утім, це не варто розглядати як потурання по службі друзям або родичам на шкоду справі, адже основним критерієм відбору були спроможність якісно виконувати посадові обов'язки, відповідна освіта, професіоналізм, досвід, мотивація, здатність ефективно взаємодіяти з людьми. І навіть зважаючи на досить відчутний «уманський слід» у складі співробітників установи протягом другої половини 1920-х – на початку 1930-х років, правомірно вважати, що кадрова політика П. Курінного була виваженою й почасти прагматичною, своєрідним балансуванням між пошуком кращих тогочасних спеціалістів-музейників, наданням шансу колишнім учням влаштувати життя й задоволенням «примх» чиновників НКО УСРР.

REFERENCES

Bilokin, S. I. (2006). *Muzei Ukrainy (Zbirka P. Pototskoho): Doslidzhennia, materialy [Museum of Ukraine (Pavlo Pototskyi's Collection): Studies, materials]*. Kyiv [in Ukrainian].

Bon, O. I. (2004). *Akademik Oleksa Petrovych Novytskyi: naukova ta hromadska diialnist*. Kyiv: Ridnyi kraj [in Ukrainian].

Danylenko, V. M. (2008). Konyk Klym Yosypovych. In *Entsyklopediia istorii Ukrainy* (Vol. 5: Kon–Kiu, p. 24). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

¹⁰⁷НА ІА НАН України. Ф. 10. Спр. 55/11. Арк. 7–8 зв.

Dubrovskiy, V. (2020). «*Dribni zamitky na velyki temy*»: *Storinky memuariv ta publitsystyky* (V. Kazymir, Comp.). Kharkiv; Chernihiv: Vydavets Oleksandr Savchuk [in Ukrainian].

Fotynskiy Orest. (2000). In V. Kubiiiovych (Ed.), *Entsyklopediia ukrainoznavstva* (Vol. 9, p. 3523). Lviv [in Ukrainian].

Homoliako, A. O. (2013). *Naukovo-pedahohichna diialnist Vasylia Danylevycha*. Nizhyn: Aspekt-Polihrاف [in Ukrainian].

Horbyk, V. O., Herasymchuk, V. Ye., Danylenko, V. M., Denysenko, H. H., & Katarhina, T. I. (2011). *Ukrainska diaspora v Rosiiskii Federatsii: istoryko-kulturna spadshchyna*. Kyiv [in Ukrainian].

Hordiienko, D. S. (2013). Dvi avtobiohrafii Vasylia Liaskoronskoho (1909–1913) ta yoho osobova sprava (1923). *Ukrainskyi arkheohrafichnyi shchorichnyk*, 18, 654–678 [in Ukrainian].

Hryshyn, A. D., & Holobutskii, P. V. (Eds.). (1992). *Ocherki istorii Kievo-Pecherskoi lavry i zapovednika*. Kyiv: Radianska Ukraina [in Russian].

Hryshyn, A. D. (2002). Vidomosti pro spivrobitynykiv Zapovidnyka (20–30-ti roky): Istorychna dovidka. *Lavrskiy almanakh*, 7, 47–52 [in Ukrainian].

Khodak, I. (2020). *Liudskiy zarobitok. Danylo Shcherbakivskiy: sylveta ukrainskoho mystetstvoznavtsia*. Kharkiv; Kyiv: Vydavets Oleksandr Savchuk [in Ukrainian].

Kochubei, Yu. M. (2011). *V. V. Dubrovskiy (1897–1966) yak skhodoznavets*. Kyiv: In-t skhodoznavstva im. A. Yu. Krymskoho NAN Ukrainy [in Ukrainian].

Kolesnikova, V. (2015). Biliashivskiy Mykola Fedotovych. In P. Tolochko (Ed.), *Institut arkheolohii Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. 1918–2014* (pp. 281–284). Kyiv: VD «ADEF-Ukraina» [in Ukrainian].

Kot, S. I. (2005). Morhylevskiy Ipolyt Vladyslavovych. *Vydatni diiachi nauky i kultury Kyieva v istoryko-kraieznavchomu rusi Ukrainy: biohrafichnyi dovidnyk* (Pt. 2, pp. 61–65). Kyiv [in Ukrainian].

Kuzmina, I. V. (2013). Shteinhel Fedir Rudolfovych. In *Entsyklopediia istorii Ukrainy* (Vol. 10: T–Ia, p. 659). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

Masalova, I. I., & Yanenko, A. S. (2015). «Shcho bulo v Lavri v nich z 5 na 6 kvitnia 1926 r.». *Tserkva – nauka – suspilstvo: pytannia vzaiemodii*, 75–78 [in Ukrainian].

Melnyk-Antonovych, K. (1929). Vasyl Hryhorovych Liaskoronskyi. *Zapysky istorychno-filolohichnogo viddilu VUAN*, 24, 367–387 [in Ukrainian].

Mishchuk, S. M., & Mishchuk, H. A. (2015). Dokumenty O. A. Fotynskoho u fondakh Instytutu rukopysu NBUV ta yikhnia dzhereloznavcha rol u doslidzhenniakh z biohrafistyky ta bibliohrafistyky Volyni. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy*, 19, 299–317 [in Ukrainian].

Mudrytska, V. H., & Chernenko, O. Ye. (2007). Petro Ivanovych Smolichev (Bio-bibliohrafichnyi pokazhchyk). *Istoryky ta kraieznavtsi Chernihivshchyny*, 9, 14 [in Ukrainian].

Nestulia, O. O. (1991). Mystetstvo bulo yoho mriieiu (B. K. Pylypenko). In P. Tronko (Ed.), *Represovane kraieznavstvo: (20–30-ti roky)* (pp. 238–244). Kyiv; Khmelnytskyi [in Ukrainian].

Ohloblyn, O. (1966). Semen Pidhainyi (1907–1965). *Ukrainskyi istoryk*, 3–4, 68–71 [in Ukrainian].

Ostashko, T. S., & Shevchenko, S. V. (2009). Liubynskiy Mykola Mykhailovych. In *Entsyklopediia istorii Ukrainy* (Vol. 6: La–Mi, pp. 378–379). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

Ostrianko, A. (2008). Neopublikovana avtobiohrafia Valtera Fokhta. *Siverianskyi arkhiv*, 2, 95–99 [in Ukrainian].

Portnov, A. (2011). *Istorii istoriykiv. Oblychchia i obrazy ukrainskoi istoriohrafii XX stolittia*. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].

Pryn, O., & Pryn, M. (2015). Lystuvannia u naukovomu spivtovarystvi: try lysty Olexandra Yakubskoho do Petra Kurinnoho [Correspondence in the Scientific Community: Three Letters from Olexandr Yakubsky to Petro Kurinny]. *Materialy i doslidzhennia z arkeolohii Prykarpattia i Volyni [Materials and studies on archaeology of Sub-Carpathian and Volhynian area]*, 19, 261–266 [in Ukrainian].

Semeniuk, H., Aleksandrova, H., Sakhno, B., & Kosharska, M. (Comps.). (2018). *Nekropol filolohiv – vykladachiv Kyivskoho Sviato-Volodymyrovoho ta Shevchenkovoho universytetu: biohr. dovid*. Kyiv: Lohos [in Ukrainian].

Stanytsina, H. O. (2007). Storinky zhyttia rodyny Kurinnykh v Umani 1900–1930-kh rr. *Ant*, 19, 191–200 [in Ukrainian].

Stavytska, A. V. (2015). *Stanovlennia i rozvytok arkeolohichnoi osvity v Ukraini (1917–1924 rr.)*. [Formation and development of archaeological education in Ukraine (1917–1924 years)]. (*Extended abstract of Candidate's thesis*). Pereiaslav-Khmelnytskyi [in Ukrainian].

Taranushenko, S. A. (2011). *Naukova spadshchyna. Kharkivskiy period. Doslidzhennia 1918–1932 rr.: monohrafichni vydannia, statti, retsenzii, dodatky, taranushenkoznavchi studii, iliustratsii, dovidkovi materialy. Seriia «Slobozhanskyi svit»* (Vol. 1). Kharkiv: Vydavets Savchuk O. O. [in Ukrainian].

Tolochko, P. P. (Ed.). (2015). *Instytut arkeolohii Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. 1918–2014*. Kyiv: VD «ADEF-Ukraina» [in Ukrainian].

Tymchenko, T. R. (2012). Mykola Kasperovych: materialy do biohrafii. *Ukrainska khudozhnia kultura: istoriia ta suchasni problemy*, 57–71 [in Ukrainian].

Verba, I. V., & Samofalov, M. O. (2010). *Istoryk Kost Shtepa: liudyna, vchenyi, pedahoh*. Kyiv: Tsentri pamiatkoznavstva NAN Ukrainy i UTOPIK [in Ukrainian].

Verstiuk, V. F., & Ostashko, T. S. (1998). *Diiachi Ukrainskoi Tsentralnoi Rady: Biohrafichni dovidnyk*. Kyiv [in Ukrainian].

Yanenko, A. (2016). Sviatohivskiy filial Derzhavnogo istoriko-kulturnoho zapovidnyka «Vseukrainskyi muzeinyi horodok» [Sviatohivsk branch of the State Historical and Cultural Preserve «All-Ukrainian Museum Town»]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy: Materialy shchorichnoi mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy: statti, publikatsii, povidomlennia*, 1 (1), 230–234 [in Ukrainian].

Yanenko, A. (2016). *Istoriia muzeinoi arkeolohii USRR (1919–1934) [History of Museum Archaeology in the Ukrainian SSR (1919–1934)]*. Kyiv: Natsionalnyi Kyievo-Pecherskyi istoriko-kulturnyi zapovidnyk [in Ukrainian].

Yanenko, A. (2019). Lysty do Petra Kurinnoho: antolohiia budennoho v mizhvoienomomu misti [The letters to Petro Kurinny: an anthology of day-to-day in the interwar

city]. *Materialy i doslidzhennia z arkhеolohii Prykarpattia i Volyni*, 23, 436–450 [in Ukrainian].

Yanenko, A. (2020). Intryhy i kolotnecha dovkola Vseukrainskoho muzeinoho horodka: (ne)pryiaznyi profesiynyi svit Kyieva 1920-kh – pochatku 1930-kh rr. [The Intrigues and Quarrels around the All-Ukrainian Museum Town: the (Un)friendly Professional World in Kyiv during the 1920s – early 1930s]. *Sivershchyna v istorii Ukrainy*, 13, 352–363 [in Ukrainian].

Yanenko, A. S. (2015). Hurtok antropolohii ta peredistorii Kabinetu antropolohii im. F. Vovka [Circle of Anthropology and Prehistory of F. Vovk Cabinet of Anthropology]. *Arkheolohiia*, 4, 129–139 [in Ukrainian].

Yanenko, A. S. (2016). Pidhotovka muzeinykh pratsivnykiv v aspiranturi Lavrskoho muzeiu kultiv ta pobutu ta Vseukrainskoho muzeinoho horodka u druhii polovyni 1920-kh – na pochatku 1930-kh rr. [Training of museum staff in postgraduate course of Lavra Museum of Cults & Life and All-Ukrainian Museum Town in the second half of the 1920s – early 1930s]. *Sivershchyna v istorii Ukrainy*, 9, 483–493 [in Ukrainian].

Yanenko, A. S. (2016). Viddzerkalennia muzeinoi polityky u kadrovnykh transformatsiiakh «Vseukrainskoho muzeinoho horodka» 1933 r. *Mohylianski chytannia 2015*, 485–490 [in Ukrainian].

Yanenko, A. S. (2018). «Ne zupyniatys ni pered yakymy pereponamy, namahaiuchys zdobuty vyshchu osvitu»: kadrovi pytannia u Lavrskomu muzei kultiv ta pobutu/Vseukrainskomu muzeinomu horodku 1920 kh rr. *Mohylianski chytannia 2018*, 86–90 [in Ukrainian].

Yanenko, A. S. (2019). «Oi shche i duzhe do vho treba chystyty “avhiievi koniushni”»: lysty Ivana Oleksiieva do Petra Kurinnoho yak dzherelo z istorii muzeinoho zhyttia Kyieva 1920-kh rr. [«Oh! For a long time it is necessary to clean the Augean stables»: Ivan Oleksiev’s letters to Petro Kurinnyi as sources for studies of Kyiv museum life in the 1920s]. *Sivershchyna v istorii Ukrainy*, 12, 385–398 [in Ukrainian].

Yanenko, A. S. (2019). Istoriia odnogo vidriadzhennia: lysty Borysa Pylypenka do Petra Kurinnoho yak dzherelo z istorii formuvannia koleksii Vseukrainskoho muzeinoho horodka. Proceedings of the 17th International Scientific Conference: *Church – science – society: issues of interaction* (pp. 129–134), Kyiv, 28 travnia – 1 chervnia 2019. Kyiv [in Ukrainian].

Yurkova, O. V. (2004). Hermaize Osyp Yuriiovych. In *Entsyklopediia istorii Ukrainy* (Vol. 2: H–D, pp. 92–93). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

Yurkova, O. V. (2013). Fedorenko Pavlo Kostiantynovych. In *Entsyklopediia istorii Ukrainy* (Vol. 10: T–Ia, 275–276). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

Yusov, S. L. (2005). Ivasiuk Mykola Ivanovych. In *Entsyklopediia istorii Ukrainy* (Vol. 3: E–I, pp. 407–408). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

Zholtoivskyi, P. (2013). *UMBRA VITAE. Spohady, lystuvannia, dodatky* (O. Savchuk, Ed.). Kharkiv: Vydavets Savchuk O. O. [in Ukrainian].

Anna YANENKO*PhD (History)**Deputy Head of the Research Department of History and Archaeology of
National Preserve «Kyiv-Pechersk Lavra»**ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0713-3087>**e-mail: pudovkina@ukr.net*

**NEPOTISM OR PERSONNEL POLICY:
JOB PLACEMENT AT THE LAVRA MUSEUM OF CULTS
AND LIFE/ALL-UKRAINIAN MUSEUM TOWN
(based on letters to Petro Kurinnyi)**

Letters to Petro Kurinnyi, a head of the Lavra Museum of Cults and Life (since 1926 – the All-Ukrainian Museum Town) in Kyiv, containing information on job search, employment, senders' and addressees' qualification and motivation, are introduced into scientific use. It is explicated that from the time of the appointment to the position until the arrest and dismissal in 1933, Petro Kurinnyi actively formed the museum staff. It is revealed that he used his acquaintances from his studies, teaching and museum work in the Uman region to fill vacancies, and listened to the recommendations of his colleagues and friends. It is shown that the head of the Lavra Museum /Preserve received many letters of request for employment: former students (Andron Hihlavyi, Vasyl Bahach, Lesia Tsvichynska, Vasyl Chyzhskyyi, Yakiv Kazshchuk) sought to hold at least technical positions in the Kyiv Museum (a guard/ a watchman) to arrange their residence and higher education; specialists with higher education and practical experience in museology were looking for interesting and sustainable work (Kost Shtepa, Mykola Kasperovych, Petro Pinevych, Kost Petychynskyyi, Stepan Drozdov-Myshkivskyyi, Fedir Maslun, Volodymyr Parkhomenko, Valter Fokht, Borys Pylypenko, Semen Pidhainyi and others); the authorities/big brass (Volodymyr Balanin, Klym Konyk, Serhii Minkevych) expressed their wishes to fix the right people, including relatives, up for a job, etc. At the same time, Petro Kurinnyi himself addressed directly to proven administrators, leading historians and art critics (Ivan Oleksiiev, Oleksandr Yakubskyyi) with proposals to join the Lavra intellectual community. It is clarified that a certain part of the addressees received the desired place in the staff of the Lavra Museum/Preserve. It is emphasized that Petro Kurinnyi's administrative decisions should not be considered as indulgence in the service of friends or relatives to the detriment of the case, as the main criteria for employment were the ability to perform job responsibilities, education, professionalism, experience, motivation, ability to interact effectively. The director's personnel policy was level-headed and partly pragmatic, a kind of balance between finding the best museum specialists, giving a chance to former students to make a living and satisfying the «whims» of officials of the UkrSSR.

Keywords: museum history, Lavra Museum of Cults and Life, All-Ukrainian Museum Town, personnel policy, Petro Kurinnyi, UkrSSR, Kyiv, 1920s–1930s.